

**VLAAMS VERBOND VAN HET KATHOLIEK
SECUNDAIR ONDERWIJS**

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

**BEDRIJFSGRAFIEK
GRAFISCHE OPMAAKSYSTEMEN
MEERKLEURENDRUK-DRUKWERKVEREDELING
ZEEFDruk**

**Derde graad BSO
Derde leerjaar**

**AV DUIT
1 of 2 uur**

Licap - Brussel: D/1995/0279/050A - september 1995

INHOUD

1	BEGINSITUATIE	9
2	VAKDOELSTELLINGEN	9
2.1	Vaardigheidsdoelstellingen	9
2.2	Cognitieve doelstellingen	9
2.3	Affectieve doelstellingen	10
3	LEERINHOUDEN	10
3.1	Vaardigheden	10
3.2	Cognitieve leerinhouden	10
4	DIDACTISCHE WENKEN	11
4.1	Algemene principes	11
4.2	Vaardigheden	11
4.3	Cognitief gedeelte	12
5	BIBLIOGRAFIE	13

1   **BEGINSITUATIE**

De leerlingen van deze specialisatiejaren BSO van de grafische sector hebben normaal reeds één uur Duits gevolgd, via een aanbevolen uur in het complementair gedeelte van het 2de leerjaar van de 3de graad BSO.

Ze hebben daarin de doelstellingen van het leerplan ‘Grafische technieken’ (2de leerjaar van de 3de graad) nagestreefd, en hopelijk ook bereikt.

2   **VAKDOELSTELLINGEN**

De doelstellingen van het leerplan ‘Grafische technieken’ 3de graad BSO blijven gelden, maar worden nu uitgebreid.

2.1   **Vaardigheidsdoelstellingen**

2.1.1   **Luisteren - lezen**

- De leerlingen zullen de iets langere en iets moeilijkere teksten nu ook in detail begrijpen.
- De aandacht zal daarbij meer naar vakteksten gaan die direct op niet-klassikale situaties voorbereiden.

2.1.2   **Spreken - schrijven**

2.1.2.1   **Spreken**

- De leerlingen verfijnen hun uitspraak.
- Ze vertolken een rol in een korte, maar al tamelijk open dialoog. Ze verwerken daarin ook nieuwe taalfuncties zoals iets bestellen, inlichtingen vragen over technische handelingen, bezwaar aantekenen ... op een eenvoudig niveau.

2.1.2.2   **Schrijven**

- Het schrijfniveau blijft zeer beperkt. De doelstellingen van het leerplan Grafische technieken blijven geldig.
- Ze leren de specifieke schrifttekens van het Duits snel en foutloos verwerken (\$, Umlaut, splitsing van lettergrepen).

2.2   **Cognitieve doelstellingen**

2.2.1   **'Landeskunde'**

- De leerlingen kennen nu ook actuele gebeurtenissen die zich in Duitsland afspelen (bv. federale verkiezingen).

2.2.2   **Woordenschat**

- De leerlingen verfijnen verder de technieken die nodig zijn om de betekenis van woorden uit teksten en andere bronnen af te leiden.

- Ze vervolledigen hun kennis op lange termijn van de Duitse grafische vaktaal.

2.2.3 Grammatica/syntaxis

- De leerlingen hebben inzicht in een ruimer aantal grammaticale verschijnselen die nodig zijn voor een ruimer tekstbegrip.
- Ze kunnen de belangrijkste grammaticale fenomenen imiterend toepassen in de in 2.1.2.1 en 2.1.2.2 beschreven situaties.

2.3 Affectieve doelstellingen

Hun positieve instelling ten overstaan van de les Duits en Duitsland wordt omgezet in activiteit: een korte reis (liefst met bezoek aan een grafisch bedrijf), het occasioneel kijken naar de Duitse tv ...

3 LEERINHOUDEN

3.1 Vaardigheden

3.1.1 Luisteren - lezen

- Een tiental lees- of eventueel luisterteksten, of materiaalreeksen van algemene aard
- Een tiental vakteksten uit de grafische sector als lees- of eventueel luistertekst

3.1.2 Spreken - schrijven

- Productie van een reeks teksten met vaardigheidsdoeleinden; de geschreven teksten zijn volledig reproductief, de gesproken teksten (vooral dialogen) tenminste gedeeltelijk productief

3.2 Cognitieve leerinhouden

3.2.1 'Landeskunde'

Actuele gebeurtenissen in Duitsland (bv. federale verkiezingen)

3.2.2 Woordenschat

Kennis en beheersing in de voorgeschreven situaties van frequente woorden uit het grafisch vakgebied (de verschillende drukprocédés, offset ...)

3.2.3 Grammatica/syntaxis

Kennis en beheersing in de voorgeschreven situaties van de Genitiv van het substantief, het lidwoord, het vragend voornaamwoord, Futur, Perfekt

4 DIDACTISCHE WENKEN

4.1 Algemene principes

- Het onderwijs Duits is meer dan een studie van een taal: het onderwijs dient de leerlingen sterk affectief te betrekken bij het gebeuren, dient een wereld voor hen te doen opengaan en dient aan te sluiten bij de normaal-functionele realiteit. Dat moet blijken uit de tekstkeuze, de vaardigheidsopbouw en de werkpatronen. De leraar zal moeten aantonen dat kennis van Duits belangrijk is en dat de Duitse leefwereld de moeite waard is, zeker met het oog op het latere (grafische) beroepsleven.
- De leraar zal oog hebben voor de individuele motivering en voor de behoeften van specifieke groepen. Er moet dus ruimte zijn voor flexibiliteit en differentiatie.
- Aanvankelijk is het noodzakelijk dat kennis van woordenschat en grammatica als deelvaardigheid of deeltkennis worden aangeleerd en vrij geïsoleerd worden aangeboden, inge oefend en getoetst. Geleidelijk zullen de onderdelen meer worden gecombineerd.
- Op elk moment van het onderwijsproces zal er geoefend en geëvalueerd worden. Zo moet het aangeleerde via oefeningen doorzichtiger worden en voor langere termijn bevestigd. Anderzijds moet er regelmatig geëvalueerd worden. Het toetsen van deelvaardigheden gebeurt het best in korte overhoringen, terwijl grotere toetsen vooral eindvaardigheden en grotere leerstofgehelen behandelen.
- De leraars zijn vrij in de keuze van de handboeken en het materiaal voor zover zij op dit leerplan inspelen.

4.2 Vaardigheden

4.2.1 Luisteren en lezen

- Luister- en leesvaardigheid worden in de eerste plaats inge oefend in elke les, wanneer de leerlingen informatie en instructie krijgen in het Duits. Op die manier ontstaat stilaan een corpus van Duitse zinnen dat voor de specifieke communicatie in de klas kan worden gebruikt.
- Nog vaak wordt leesvaardigheid verward met hardop lezen; bij hardop lezen gaat het echter om spreekvaardigheid. Bij leesvaardigheid gaat het in principe om stillezen.
- Voor dit beginniveau is er eenvoudig materiaal (van Inter Nationes en in verschillende handboeken). De tv biedt mogelijkheden voor eenvoudig videomateriaal (reclame, korte nieuwsflitsen ...). De leraar kan beginnen met bijzonder verzorgde luister- en leessituaties (men denke aan de eerste fase van de 'Sprechsituationen aus dem Alltag' van Inter Nationes). In het begin kunnen de teksten verschillende malen worden gelezen of beluisterd, in fragmenten worden verdeeld en via Vorentlastung worden vergemakkelijkt.
- Zeker in het begin gebruikt de leraar oefen- en evaluatievormen waarbij productief gebruik van Duits vermeden wordt (richtig/falsch, meerkeuze, Zuordnung, antwoorden in het Nederlands). Geleidelijk aan kan dan voorzichtig productief Duits worden gebruikt. Goede overgangsvormen daarvoor zijn 'Lückentext' en 'Schlüsselwörter'.

- Langzamerhand kan het oefenen en evalueren in het Duits gebeuren, met antwoorden die vrij letterlijk uit de tekst gehaald worden, voorzichtige open vragen, summiere samenvattingen. Begrijpen en gebruiken lopen in elkaar over.
- Toetsing gebeurt met een nieuwe tekst van ongeveer hetzelfde niveau en dezelfde lengte als de reeds behandelde teksten, met presentatie en oefenvormen zoals bij de voorgaande oefenvormen.

4.2.2 Spreken en schrijven

- Vanaf het begin zal continu aandacht besteed worden aan correcte spelling, uitspraak en articulatiebasis. Cassettes met 'Muttersprachler' verdienen derhalve aanbeveling. Toch moet er de aandacht op gevestigd worden dat men met 1 uur per week niet te veel moet verwachten. Weliswaar zullen de leerlingen vanaf het begin geregeld Duits moeten spreken en schrijven, maar dit zal zich vooral beperken tot imitatie of zeer eenvoudige transferoefeningen. Pas naar het einde kan er meer aandacht besteed worden aan een meer productief gebruik van het Duits door de leerlingen.
- Eventuele toetsing zal bestaan uit gelijkaardige oefeningen als in de loop van het jaar zijn gemaakt.

4.3 Cognitief gedeelte

4.3.1 'Landeskunde'

- Het gaat in deze eerste contacten met 'Landeskunde' naast een minimale kennis over Duitsland en de Duitstalige wereld, voornamelijk om bewustmaking: inzicht in het nut en het belang van het Duits, kennis-making met gewoonten en dagelijkse omgang, in het besef van de overeenkomsten, maar ook van het anderszijn. Dat anderszijn moet in feite benaderd worden vanuit onze Nederlandstalige situatie als aangrenzend gebied.
- Het dient opgemerkt te worden dat 'Landeskunde' het best overkomt via een enthousiaste leraar, die zijn uiteenzettingen zoveel mogelijk illustreert met bijvoorbeeld landkaarten, foto's, videobeelden ...
- Het verdient aanbeveling dat de relatie van de studierichting tot Duitsland wordt geactualiseerd door bijvoorbeeld een bezoek aan een grafisch bedrijf in dat land of een bezoek aan een Duitse grafische firma in België.

4.3.2 Woordenschat

- De receptieve woordenschat moet alleen voor de concrete situatie gekend zijn. Sterke leerlingen kunnen deze woordenschat natuurlijk tot actief bezit maken.
- De actieve woordenschat wordt zo veel mogelijk gecontextualiseerd aangeleerd (bijvoorbeeld door het werken met voorbeelden). Het grondig inoefenen en regelmatig toetsen van deze actieve woordenschat is prioritair. Bij het inoefenen van het substantief moet bijzondere aandacht gaan naar het systematisch bijbrengen en herhalen van het lidwoord en het meervoud.
- Het inoefenen van woordenschat kan gebeuren aan de hand van woordenlijsten. Daarnaast bestaan er nog tal van andere methodes, zoals combinatieoefeningen (genus en meervoud bij substantieven, synoniemen en tegenstellingen vinden ...).

4.3.3 Grammatica

- In de teksten zal de leerling een reeks grammaticale fenomenen waarnemen die hij niet hoeft te beheersen. Sterke leerlingen kunnen zich het verschijnsel eventueel intuïtief eigen maken.
- De te beheersen grammatica wordt zo mogelijk in functionele voorbeelden aangebracht. De leerlingen vinden dan zelf vaak met de nodige hulp van de leraar de regel.

De theoretische neerslag moet zo eenvoudig mogelijk gehouden worden. Zeker in het begin kan men hiervoor rustig de moedertaal gebruiken. Na een zekere tijd kan dan langzaam worden overgeschakeld naar zeer eenvoudige in het Duits geformuleerde regels.

- Het traditionele aanbod van oefen- en toetsvormen kan blijven gelden, maar vooral in het begin zal er meer tijd besteed moeten worden aan het inoefenen van grammatica. Voornamelijk in de beginfase bij het aanleren van de grammatica, dient de leraar er de nadruk op te leggen dat het zogenaamde "van buiten leren" niet het doel op zich kan zijn. De leraar moet de leerling bij het aanwenden van grammatica een aantal zeer eenvoudige expliciete denkstappen aanleren om grammaticale problemen op te lossen. Hij doet er goed aan deze denkstappen in het leerproces, maar ook in de toetsing in te bouwen.

Een voorbeeld.

Stap 1: functie - welke functie heeft dit zinsdeel in de zin?

Stap 2: naamval - dus, welke naamval moet men gebruiken?

Stap 3: geslacht - wat is het geslacht van dit woord?

Stap 4: getal - is het enkelvoud of meervoud?

Stap 5: conclusie: we gebruiken dus deze vorm.

Het is daarbij belangrijk dat de leraar er de aandacht op vestigt dat het grondig aanleren van de grammatica in de aanvangsfase een noodzaak is, om in de volgende jaren het Duits als taal verder te kunnen uitbouwen, zeker met het oog op het gebruik van het Duits in de grafische beroepssector.

- De moeilijkheidsgraad kan geleidelijk worden verhoogd en nieuwe leerstof zal aangebracht worden via herhaling. Het traditionele aanbod van oefen- en toetsvormen kan blijven bestaan. Toch zal de grammatica zeer geleidelijk meer in vrije spreek- en schrijfoefeningen worden toegepast.

5 BIBLIOGRAFIE

In deze bibliografie bieden de opgesomde werken theoretische achtergrond en inspirerende hulp bij de verschillende onderdelen van het leerplan.

Ze zijn sterk aan te bevelen als leidraad bij de lesvoorbereidingen en bij het opstellen van eigen cursusmateriaal. Deze lijst biedt een ruime keuze, maar is geenszins exhaustief.

5.1 Lexica

- Der große Duden in 10 Bänden, Bibliographisches Institut, Mannheim.

Zeer nuttig voor de leraar zijn:

- Band 3: Bildwörterbuch
- Band 6: Aussprachewörterbuch
- Band 9: Sprachliche Zweifelsfälle
- Band 10: Bedeutungswörterbuch

- Duden Schülerlexikon, Bibliographisches Institut, Mannheim.
- Meyers Kinderlexikon, Bibliographisches Institut, Mannheim.
- **STEEVENS, J.P., VICTOOR, A.**, Was ist das? Modernes deutsches Bildwörterbuch, Die Keure, Brugge.
- **WAHRIG, G.**, Deutsches Wörterbuch, Bertelsmann Lexikon-Verlag, Gütersloh.

5.2 Grammatik: Lehr- und Übungsbücher

- **BUSSE, J.**, Mir oder mich? Verlag für Deutsch, München.
- **DREYER, H., SCHMITT, R.**, Lehr-und Übungsbuch der deutschen Grammatik, Verlag für Deutsch, München.
- **ENGELS, A., VAN STRATEN, A.H.**, Der Übungsmeister, Wolters-Noordhoff, Groningen.
- **EPPERT, F.**, Grammatik lernen und verstehen, Ernst Klett, Stuttgart.
- **GRIESBACH, H.**, Das Sprachheft 1, Max Hueber, München.
- **HEREMANS, T.**, Kurze deutsche Grammatik, Wolters, Leuven.
- **KARS, J., HÄUSSERMANN, U.**, Grundgrammatik Deutsch, Diesterweg, Frankfurt am Main.
- **KIEFT, P.**, Deutsche Sprachlehre, Thieme, Zutphen.
- **POSTMA, W.K.**, Hochdeutsche Sprachlehre, Wolters-Noordhoff, Groningen.
- **SCHAUS, R.**, Abgestufte Übungen zur deutschen Grammatik, De Sikkel, Malle.
- **SCHEELE, J.**, Die Quelle der Grammatik, Thieme, Zutphen.
- **STEVERINCK, A.J.**, Fertig... Los. Grammatik, Thieme, Zutphen.
- **VANACKER, M., TIMPERMAN, T.**, Beknopte Duitse spraakkunst voor Nederlandstaligen, DNB/Pelckmans, Kapellen.
- **VANACKER, M., TIMPERMAN, T.**, Duitse Spraakkunst voor Nederlandstaligen, DNB/Pelckmans, Kapellen.
- **VANACKER, M., TIMPERMAN, T.**, Duitse spraakkunstoefeningen voor het secundair onderwijs, DNB/ Pelckmans, Kapellen.
- **VANACKER, M., TIMPERMAN, T.**, Übungen zur deutschen Grammatik, DNB/Pelckmans, Kapellen.
- **VAN DE POEL, J., VAN DE POEL, K.**, Mini-Grammatik Deutsch, De Sikkel, Malle.
- **VAN VISSCHEL, A.**, Deutsche Übungshefte 1, 2, 3, De Sikkel, Malle.

- VICTOOR, A., SNAUWAERT, J., Duitse Basisgrammatica, Die Keure, Brugge.
- WENDT, H.F., Langenscheidts Kurzgrammatik Deutsch, Langenscheidt, Berlin.

5.3 'Landeskunde'

- GRIESBACH, H., Aktuell und interessant. Die deutschsprachigen Länder. Leseheft mit Übungen, Max Hueber, München.
- SCHMID, G.F., Kleine Deutschlandkunde. Ein erdkundlicher Überblick, Ernst Klett, Stuttgart.
- Themen unserer Zeit, DNB/Pelckmans, Kapellen.
. Krieg und Frieden
- Tatsachen über Deutschland (te verkrijgen in het Goethe-Institut, Belliardstraat, Brussel).
- Het materiaal van Inter Nationes: per school of per instituut kan één set van de geluidsbanden, diama-
teriaal, tekst- en werkboeken kosteloos worden besteld. Het jaarprogramma dient, met stempel van de
school, aangevraagd te worden bij: Inter Nationes, Audiovisuelle Medien, Kennedyallee 91-103, D-5300
Bonn 2.

Een keuze uit het rijke aanbod aan Landeskundemateriaal

- . Audiovisuelles Ergänzungsmaterial zur Landeskunde der Bundesrepublik Deutschland;
- . Wer kommt mit? Eine Reise durch die Bundesrepublik;
- . Zehnmal Landeskunde der Bundesrepublik Deutschland;
- . Themen aus dem Alltag der Bundesrepublik Deutschland;
- . Das Land, in dem wir leben. Zur Gegenwartskunde der Bundesrepublik Deutschland;
- . Was wird aus unserer Stadt?
- . Deutschlandspiel. Das Spiel, mit dem man spielend die Bundesrepublik Deutschland entdeckt;
- . Das Münchenspiel.
- Materialien zur Landeskunde, (te verkrijgen via Goethe-Institut, München, Referat 42, Lenbachplatz 3,
D-8 München 2):
. Schule und Freizeit (Text- und Arbeitsbuch);
. Werbung und Anzeigen (Textbuch);
. Wahl und Presse (Textbuch und Glossar);
. Ausländische Jugendliche (Text- und Arbeitsbuch);
. Videomateriaal en didactiseringsen.

5.4 Spreekvaardigheid

- ALTEMÖLLER, E.M., Fragespiele für den Unterricht zur Förderung der spontanen mündlichen
Ausdrucksfähigkeit, Ernst Klett, Stuttgart.
- DREKE, M., LIND, W., Wechselspiel. Sprechansätze für die Partnerarbeit im kommunikativen Deutsch-
unterricht, Langenscheidt, Berlin.
- EPPERT, F., Material zum Konversationsunterricht, Max Hueber, Ismaning/München.

- **GÖBEL, R.**, Lernen mit Spielen. Lernspiele für den Unterricht mit ausländischen Arbeitern, Pädagogische Arbeitsstelle des Deutschen Volkshochschul-Verbandes, Frankfurt-Bonn.
- **HÄUBLEIN, G. e.a.**, Telefonieren - Schriftliche Mitteilungen. Ein Programm zur Erweiterung der Ausdrucksfähigkeit im Deutschen, Langenscheidt, Berlin.
- **LOHFERT, W., SCHERLING, Th.**, Wörter, Bilder, Situationen, Langenscheidt., Berlin.
- **LOHFERT, W.**, Kommunikative Spiele für Deutsch als Fremdsprache, Max Hueber, Ismaning/München.
- **MÜLLER, H.**, Deutsch mit Phantasie, Max Hueber, Ismaning/München.
- **RENAUD, R., SPANS, B.**, Sprechen Sie mit! Ernst Klett, Stuttgart.
- **SPIER, A.**, Mit Spielen Deutsch lernen, Scriptor, Kronberg.
- **ZIELINSKI, W.D.**, Papa, Charly hat gesagt, Langenscheidt, Berlin.
- Materiaal van Inter Nationes

Was möchten Sie wissen?

Themen aus dem Alltag der Bundesrepublik Deutschland.

Ich bin neugierig, wie alles funktioniert ...

Sprechintentionen, Modelle 4

Sprechsituationen aus dem Alltag, 2. Teil, Modelle 5

Themen und Meinungen im Für und Wider, Modelle 6.

- Materiaal van het Goethe-Institut

CHARPENTIER, M. e.a., Bild als Sprechanaß. Kunstbild.

BRANDI, M.L. e.a., Bild als Sprechanaß. Sprechende Fotos.

DAUVILLIER, Chr., Im Sprachunterricht spielen. Aber ja!

LAVEAU, I., Bild als Sprechanaß. Werbeanzeigen, 1988.

5.5 Leesvaardigheid en literatuur

- **BOSCHMA, N., VAN EUNEN, K. e.a.**, Lesen, na und? Ein literarisches Arbeitsbuch für die ersten Jahre Deutsch, Langenscheidt, Berlin.
- **BRANDI, M.-L., STRAUß, D.**, Training des Leseverstehens mit Hilfe von Sachtexten, Goethe-Institut, München.
- Bulkboek, Knippenberg, Utrecht.
- **FRENZEL, E., en H.A.**, Daten deutscher Dichtung. Abriß der deutschen Literaturgeschichte, Band 1 & 2, München, dtv.
- **HÄUSSERMANN, U.**, Literaturkurs Deutsch, Diesterweg, 1987, Frankfurt am Main.
- **HAJNY, P.F., WIRBELAUER, H.**, Lesekurs Deutsch. Eine Einführung in die Texterschließung, Langenscheidt, Berlin.

- **HELMLING, B., WACKWITZ, G.**, Literatur im Deutschunterricht am Beispiel von narrativen Texten, Goethe-Institut, München.
- **HERRMAN, K., HÄUSSERMANN, U., KAMINSKI, D.**, Literarische Texte in der Unterrichtspraxis. 1. Seminarbericht; 2. Eine Beispielsammlung; 3. Übungsformen, Goethe-Institut, München.
- **KAST, B.**, Jugendliteratur im kommunikativen Deutschunterricht, Langenscheidt, Berlin.
- **KAST, B.**, Literatur im Unterricht. Methodisch-didaktische Vorschläge für den Lehrer, Goethe-Institut, München.
- **LAVEAU, I.**, Sach- und Fachtexte im Unterricht. Methodisch-didaktische Vorschläge für den Lehrer, Goethe-Institut, München.
- **NOWE, J.**, Sand, nicht Öl. Geschichte der deutschsprachigen Literatur der Gegenwart, Acco, Leuven.
- **TIESEMA, H.D.**, Der rote Faden. Sechzig Zusammenfassungen vielgelesener Werke aus der deutschen Literatur, Van Walraven, Apeldoorn.
- **WERR, C.**, Literatur zum Anfassen, Hueber, München.
- **WIEMER, R.O.**, Bundesdeutsch. Lyrik zur Sache Grammatik, Hammer, Wuppertal.
- **WURCHERPFENNING, W.**, Geschichte der deutschen Literatur. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Klett, Stuttgart.

5.6 Didactiek en methodiek

- **BALDEGGER, M.**, Kontaktschwelle Deutsch als Fremdsprache, Langenscheidt, Berlin.
- Computergestützter Fremdsprachenunterricht, Langenscheidt-Redaktion, Langenscheidt, Berlin.
- **DUHAMEL, R., ETIENNE, F.**, Didactiek van het Duits, Van In, Lier.
- **HEYD, G.**, Deutsch lehren. Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache, Diesterweg, Frankfurt Main.
- **NEUNER, G., e.a.**, Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht, Langenscheidt, Berlin.
- **SHEILS, J.**, Communication in the modern languages classroom, Council for Cultural Co-operation, Strasbourg.
- **STRAUSS, D.**, Didaktik und Methodik Deutsch als Fremdsprache, Langenscheidt, Berlin.

5.7 Computerprogramma's

- **CALIS**, Duke University, Durham, N.C., USA.
- **PARADISE**, Uitgeverij Van In, Grote Markt 39, 2500 Lier.

- **PUNCH**, HPC, Gent.
- **SUPERBRIEFE**, Didacta, de Meureslaan 94, 1150 Brussel.
- **TELEX**, Wolters Leuven, Blijde-Inkomststraat 50, 3000 Leuven.
- **TEXTARBEITER**, Max Hueber Verlag, Ismaning.
- **TEXTSPEICHER DEUTSCH**, C.C. Buchner, Postfach 1269, D-8600-Bamberg.
- **WORTMEISTER**, Didascalía, Universiteitsplein 1, 2610 Antwerpen.
- Programma's van **CODE#WARE**, Code# vzw, Bosuil 80/47, 2100 Deurne-Antwerpen.
- Programma's van **SCALA**, KU-Leuven, Fac. Wijsbegeerte en Letteren, Blijde-Inkomststraat 21B, 3000 Leuven.
- Programma's van **WIDA SOFTWARE Ltd**, 2 Nicholas Gardens, London W5 5HY.

5.8 Tijdschriften

- Als achtergrond voor de leraar

Deutsch als Fremdsprache. Herder Institut, Lumumbastraße 4, D-7022, Leipzig.

Praxis Deutsch. Friedrich Verlag, Postfach 100150, D-3016 Seelze 6.

Zielsprache Deutsch. Max Hueber Verlag, Max-Hueber-Straße 4, D-8045 München.

Sirene. Zeitschrift für Literatur. Wolters-Noordhoff, Postbus 58, 9700 MB Groningen.

Levende Talen. Bureau van de Vereniging van Leraren in Levende Talen, Postbus 5148, 1007 AC Amsterdam.

Werkmap voor taal- en literatuuronderwijs. Werkgroepen voor Taal- en Literatuuronderwijs, Blijde-Inkomststraat 21, 3000 Leuven.

- Tijdschriften met teksten voor de leerlingen

Langenscheidts Sprachillustrierte, Langenscheidt, Berlin.

Juma, Das Jugendmagazin, Frankfurter Straße 128, D-5000 Köln 80.

Scala, Deutsche Ausgabe.

Tijdschriften van Mary Glasgow Publications:
das Rad, Schuß, der Roller.

5.9 Nuttige adressen

- Deutsche Bibliothek, Goethe-Institut, Belliardstraat 58, 1040 Brussel, tel. (02)230 39 70.
- Inter Nationes, D-5300 Bonn 2 (Bad Godesberg), Kennedyallee 91-103.
- Ambassade van de BRD, Tervurenlaan 190, 1050 Brussel.
- Consulaat-Generaal der Bondsrepubliek, De Keyserlei 5 A7, 2000 Antwerpen.
- Redaktion Forum DAF, Max Hueber Verlag, Max-Hueber-Straße 4, D 8045 Ismaning.
- Duitse Dienst voor Toerisme, A. De Boeckstraat 54-56, 1140 Brussel-Evere.
- Rat der Deutschen Kulturgemeinschaft, Kaperberg 8, 4700 Eupen.
- Toeristische Dienst Zwitserland, Koningstraat 75, 1000 Brussel.
- Toeristische Dienst Oostenrijk, Louisalaan 106, 1050 Brussel.

5.10 Specifieke vakliteratuur

- **AGTE, R.**, Der richtige Fachbegriff in der Druckindustrie, Polygraph Verlag, Frankfurt am Main, 1981.
- **AULL, M.**, e.a. Arbeitsblätter Grundstufe Drucktechnik, Beruf und Schule, Itzehoe, 1989 (4).
- **AULL, M.**, Grundlagen der Druckverarbeitung, Beruf und Schule, Itzehoe, 1981.
- **AULL, M.**, Lehr- und Arbeitsbuch Druck, Beruf und Schule, Itzehoe, 1989 (3).
- **EISENHUT, M.**, e.a. Berufsfeld Drucktechnik. Grundstufe, Bad Homburg, Gehlen, 1990.
- **GOLPAN, R.** (red.), e.a. Grundwissen für die Berufe der Druckindustrie, Beruf und Schule, Itzehoe, 1987 (4).
- **GREFERMANN, K.**, Druckindustrie, Duncker und Humblot, Berlin, 1990.
- **HOSTETTLER, R.**, Auswahl guter Drucktypen, Niggel, Heiden, 1958.
- **KLEIN, H.**, Du Mont's kleines Sachwörterbuch der Drucktechnik und graphischen Kunst, Du Mont, Köln, 1975.
- Lehrbuch der Druckindustrie, Polygraph Verlag, Frankfurt am Main, 1988 (6).
- **NITSCHKE, M.**, Polygraph Wörterbuch für die Druckindustrie und Kommunikationstechnik, Polygraph Verlag, Frankfurt am Main, 1989 (5).
- Polygraph Adressbuch der Druckindustrie, Polygraph Verlag, Frankfurt am Main, 1990 (45).

- **SCHNELLMANN, H.**, Wörterbuch Druckindustrie - Kleinausgabe - Niederländisch-Deutsch/Deutsch-Niederländisch, Schnellmann Verlag, Widnau, 1990.
- **STAECK, E.**, e.a. Rechenbuch für die Druckindustrie, Beruf und Schule, Itzehoe, 1987 (16).
- **STIEBNER, E.**, Bruchmann's Handbuch der Drucktechnik, Bruckmann München Verlag, München, 1986 (4).
- **STIEBNER, E.**, e.a. Drucktechnik heute. Ein Leitfaden, Bruckmann München Verlag, München, 1985.
- **TESCHNER, H.**, Fachwörterbuch Drucktechnik, Ott-Verlag, Thun, 1988.
- **TESCHNER, H.**, Offsetdrucktechnik, Fachschriften-Verlag, Fellbach, 1989.
- **TSCHIBOLD, J.** Die neue Typographie, Bruckmann und Bose, Berlin, 1987.

5.11 Tijdschriften

Deutscher Drucker, Deutscher Drucker Verlags GmbH, Postfach 4124, W-7302, Ostfildern 1, 42 × per jaar.

Druck-Industrie, Zollikofer AG, Fürstenlandstraße 122, 9001 Sankt-Gallen (Zwitserland), 2 × per maand.

Der Druckspiegel, Druckspiegel-Verlags GmbH, Borsigstraße 1-3, Postfach 1353, W-6056 Heusen-stamm, maandelijks.

Druckwelt, Schlütersche Verlagsanstalt und Druckerei, Georgswall 4, Postfach 5540, W-3000 Hannover 1, 2 × per maand.

Offsetpraxis, Fachschriften-Verlag GmbH, Höhenstraße 17, Postfach 1329, W-7012 Fellbach, 11 × per jaar.

Papier und Druck, Brüder Hollinck, Feldgasse 13, 1-1235 Wien XXIII, 24 × per jaar.

Polygraph International, Polygraph Verlag, Schaumankai 85, Postfach 70 09 04, W-6000 Frankfurt a.M., 6 × per jaar.